

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Мурадян Наталії Сергіївни

**на тему «ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕНЦІОНАЛЬНОСТІ
ПРАВОСВІДОМОСТІ В УМОВАХ ВІРТУАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬНИХ
ВІДНОСИН»,**

представлену на здобуття ступеня доктора філософії
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 033 – Філософія

Актуальність теми дисертації.

Проблема організації правового поля є однією з найактуальніших проблем сучасності. Загострення напруги та відчуження у системі сучасних соціальних відносин потребує пошуку та розуміння, важелів, здатних нейтралізувати негативні впливи сьогоденних явищ. Право ж являє собою один з потужніших регуляторів, який нормалізує взаємодію та взаємовідносини між людьми, забезпечуючи порядок, відсутність якого унеможливило не тільки розвиток суспільства, а навіть його існування.

Найбільш дієвою система прав як регулятор виступає тоді, коли вона усвідомлена і прийнята до виконання з власної волі. В світлі цього, важливим є аналіз основних можливостей формування правової свідомості, тобто виявлення її сутності, структури і чинників, які впливають на неї. Оскільки в дисертації авторка досліджує процедури та форми конституювання смислів права, які пов'язані з мораллю і складають правосвідомість - остільки доречно застосування феноменологічного методу для дослідження даного предмету. І оскільки інтенціональність правосвідомості в контексті соціогуманітарного знання, як слушно відзначила дисертантка, - це поняття, що описує здатність людини до усвідомлення законів, норм і правил, остільки і є важливим використовувати

для розгляду саме цю властивість свідомості, а в даному випадку - правосвідомості.

Правове буття породжує правову свідомість, а правова свідомість вдосконалює правове буття. Зіставлення понять «право» і «свобода», «право» і «справедливість» сприяє формуванню змістовної сторони системи права і зумовлює обґрунтування права на основі моральних застав, що і спостерігається у даній роботі. І це також є актуальним наголосом адже виключення права з площини моралі, може привести до спотворення правосвідомості, що призводить і до виходу із правового поля, і до моральної деградації, сприяючи зростанню злочинності загалом.

Дослідження інтенціональності правосвідомості в умовах сучасності ускладнюється тим, що, завдяки розвитку технологій та засобів масової інформації, суспільні відносини все більш витісняються у площину віртуальних взаємодій, що впливає і на правосвідомість, наприклад, через трансформацію правової комунікації. Аналіз проблеми з урахуванням зазначених змін також є своєчасним та актуальним.

Оцінка обґрунтованості наукових результатів дисертації, їх достовірності та повизни.

Положення та висновки, наведені в дисертаційній роботі Мурадян Наталії Сергіївни, в достатній мірі обґрунтовані. Обґрунтованість отриманих у роботі наукових положень, висновків і рекомендацій базується на використанні соціально-філософського та філософсько-антропологічного підходів до аналізу визначених в дисертаційному дослідженні мети, об'єкту та предмету, реалізації міждисциплінарного підходу, що базується на філософської методології в єдності з загальними та окремими підходами науково-теоретичного дослідження.

Достовірність результатів теоретичних досліджень підтверджується даними джерельної бази та досвідом філософсько-антропологічних досліджень.

Здобувачка отримала наступні наукові результати:

- запропонована диференціація та окремий розгляд таких складових інтенціональності як усвідомленість та навмисність, що поглиблює як їх розуміння, так і розуміння інтенціональності у цілому:
- висвітлюється міждисциплінарне спрямування проблеми інтенціональності правосвідомості, що дає змогу сформувати зв'язок між філософським розумінням інтенції як виду спрямованості та психологічним - як мотиву, що пронизує свідомість людини;
- вперше у контексті правосвідомості розглядається діалектика свідомого та навмисного, що забезпечує динамічний зв'язок між свідомістю та світом;
- виявлені та проаналізовані такі фактори впливу на інтенціональність правосвідомості як традиція, повсякденність та самовиховання;
- завдяки інверсійному зв'язку з'ясована роль інтенціональності правосвідомості в формуванні правової культури суспільства в умовах його віртуалізації.

Значимість отриманих результатів для науки і практичного використання.

Дослідження Н.С. Мурадян сприяє подальшому розвитку концепту правосвідомості у галузі теоретичної та практичної філософії. Результати дослідження, практичні рекомендації та пропозиції, викладені в дисертації, можуть бути використані в правовій та соціальній сферах для поліпшення як якості правосвідомості, так і правової організації віртуалізованого буття, що загалом покращує правову культуру.

Отримані матеріали можуть використовуватися у викладанні ряду гуманітарних дисциплін у навчальному процесі.

Оцінка змісту дисертації

Дисертаційна робота складається з анотації двома мовами, вступу, 3-х розділів, висновків, списку використаних джерел та додатку.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, показана її наукова і практична цінність, сформульовані мета і задачі дослідження, описано зв'язок дисертації з науковими планами та темами, приведена апробація дисертаційної роботи і публікації.

У першому розділі здійснюється спроба розкриття сутності феномену правосвідомості, через розгляд її генези в історичному філософському дискурсі (з акцентуванням на дослідженні сучасних науковців) та у контексті соціогуманітарного знання. З огляду на те, що ця сутність належить до соціально-правової реальності, визначається, що собою являє особистість і які чинники впливають на її розвиток. Розгляд у рамках правосвідомості обставин об'єктивної дійсності та визначення необхідного, завдяки ціннісному аспекту, способу дій, виявляє її аксіологічний вимір. Визначається сутність інтенціональності як властивості свідомості (правосвідомості) через її розгляд у різних варіантах феноменологічного напрямку. Оскільки у сучасному співіснуванні людей інтенціональна правосвідомість набуває статусу суспільного контролю остільки дисертантка доречно співвідносить її розгляд з розглядом проблем свободи, що дозволяє більш ретельно дослідити предмет дисертаційної роботи.

Також у цьому розділі розглядаються методологічні стратегії та методи, з метою визначити доцільні саме для розгляду інтенціональності правосвідомості як складного та багатовимірного феномену. Завдяки ретельному аналізу класичних робіт з феноменології виявлено взаємозв'язок між інтенціональністю та екзистенційністю, що забезпечує онтологічний вимір дослідження.

У другому розділі в умовах сучасності визначаються та аналізуються аксіологічні та соціальні детермінанти правосвідомості з серед яких традиція,

повсякденність та самовиховання, з яких перша розглянута в контексті як позитивного, так і негативного впливу. Аналізується сучасне суспільне середовище і з'ясовується, що сприятливими чинниками впливу дані детермінанти можуть бути у розвинутому громадянському суспільстві. Розривається інверсійний характер впливу правосвідомості на суспільство.

У третьому розділі здійснюються розгляд інтенціональності правосвідомості в контексті впливу на неї психологічного стану, через те дисертантка з'ясовує різницю між термінами «свідомий» та «навмисний», показуючи, що перший пов'язаний з рівнем розуміння, тобто рівнем адекватності сприйняття дійсності, а другий - з цілеспрямованістю дії чи рішення. Такий підхід сприяє цілісному підходу у розгляді поведінки людини.

При подальшому аналізі поведінкової активності людини до уваги береться взаємозв'язок між інтенціональністю правосвідомістю людини та її волевиявленням. І, наприкінці, розглянуто вплив віртуальної реальності на можливості інтенціональності правосвідомості контролювати її та створювати правову нормативність до нових поведінкових реалій людини.

Висновки до розділів та за результатами роботи загалом відповідають змісту дисертаційної роботи

Список використаних джерел із 132 найменувань досить повний і включає вітчизняні та зарубіжні публікації.

Анотація відображає основний зміст дисертації та достатньо повно розкриває наукові результати та практичну цінність роботи.

Оприлюднення результатів дисертаційної роботи

Наукові результати дисертації висвітлені у 18 наукових публікаціях здобувача, серед яких: 4 статті у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України. Одна стаття була опублікована у закордонному виданні Young Scholars Journal Scientific

journal. Premier Publishing s.r.o. Також результати дисертації були апробовані на 13 наукових фахових конференціях.

Опубліковані матеріали повністю відображають зміст дисертації та відповідають вимогам пункту 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ від 12.01.2022 р. № 44.

Академічна доброчесність

Порушень академічної доброчесності в дисертації та наукових публікаціях, у яких висвітлені основні наукові результати дисертації, не виявлено. Усі результати, які винесено автором на захист, отримані самостійно і містяться в опублікованих роботах. У роботах, опублікованих у співавторстві, використані тільки ті ідеї, положення та розрахунки, які є результатом особистих наукових пошуків.

Недоліки та зауваження до дисертаційної роботи.

Загалом позитивно оцінюючи фаховий рівень дисертації, знання дослідницею аналізованих текстів, варто наголосити на деяких критичних заувагах і висловити міркування, які можуть стати предметом обговорення під час публічного захисту дисертації.

По дисертаційній роботі можна зробити наступні зауваження:

1. У підрозділі 1.2 бажано було б більш змістовно розглянути інтенціональність правосвідомості в контексті соціогуманітарного знання, зосередившись не тільки на зазначенні вагомego пласту наукових напрацювань з цієї теми, але й на викладання їх основних ідей через цитування.

2. Якщо одним із зазначених дисертанткою завдань є визначення аксіологічних вимірів інтенціональності правосвідомості, на що вказує також звернення до таких понять як справедливість та свобода, то доцільно було

приділити більш уваги розгляду інтерсуб'єктності, як такої, що створює реальність права у вигляді конвенційної системи норм та цінностей, які формуються як результат домовленостей.

3. Урахування попереднього зауваження дозволило би авторці за великим рахунком поглибити розуміння фактору відповідальності, яке є обов'язково супутнім поняттю свобода, наміченому при розгляді сутності обов'язку і важливості самодисципліни. Це запобігло би непослідовності у викладанні підрозділу 3.2, яка пов'язана зі «сповзанням» у фізикалізм при розгляді взаємозв'язку між волевиявленням і свідомістю людини.

4. У підрозділі 3.3 при розгляді віртуальної реальності доречно було б поглибити аналіз того, як розвиток і поширення цього фактору впливає саме на визначенні раніше детермінанти правосвідомості, такі як традиція, повсякденність та самовиховання.

5. Бажано було б більш ретельно відображати означені цілі роботи при формуванні підсумкових висновків, які надані дещо загально, відсутніми, наприклад, тут виявилися висновки щодо соціокультурних чинників інтенціональності правосвідомості.

6. Також у роботі спостерігаються певні стилістичні помилки, пунктуаційні огріхи та повтори, які в цілому, проте, не впливають на зміст.

Висловлені вище зауваження, не суперечать загальній позитивній оцінці представленої до захисту роботи. Дисертація є актуальною і має високу наукову цінність та практичну значущість.

Висновок про дисертаційну роботу

Дисертаційна робота Мурадян Наталії Сергіївни «Особливості інтенціональності правосвідомості в умовах віртуалізації суспільних відносин» за своїм змістом відповідає спеціальності 033 – Філософія. Дисертація є завершеною науково-дослідною роботою, що сприяє подальшим розробкам у сфері комплексного вивчення інтенціональності правосвідомості у проблемному полі філософських наук, які спеціалізуються

на питаннях політико-правової та соціально-комунікативній сфер суспільства.

Подана робота відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук, а саме вимогам пунктів 6, 7, 8 і 9 Порядку присудження ступеня кандидата філософських наук та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ від 12.01.2022 р. №44, а здобувач Мурадян Наталія Сергіївна заслуговує присудження наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 033 – Філософія.

Офіційний опонент

Доцент кафедри
філософії

Національного

Технічного Університету «Харківський

Політехнічний Інститут» ,

кандидат філософських наук

Тетяна ДИШКАНТ

